

Mitä tapahtuu yliopistotutkimukselle?

Aili Nenola

Suomen Akatemia julkaisi lokakuun alussa katsauksen Suomen tieteen tila ja taso, jossa kuvataan, mitä suomalaisessa tutkimusjärjestelmässä on tapahtunut 1990-luvun lopulla. Katsauksessa on ensin yleinen osa, jossa selvitetään tutkimuksen toimintaympäristön tapahtumia ja suomalaisen tutkimuksen tuloksellisuutta ja vaikuttavuutta, ja sen jatkona lyhyet toimikuntaakohtaiset raportit. Kuten jotkut varmaan vielä muistavat, edellinen katsaus tieteen tilaan ja tasoon julkaistiin 1997. Seuraava on ohjelmassa taas kolmen vuoden päästä, joten vuoden 2001 alusta aloittavat uudet tieteelliset toimikunnat saavat kohtiiltään ruveta miettimään, mitä seuraavalla kierroksella arvioidaan ja mitataan.

Kun edellisen katsauksen julkaisemisen yhteydessä tehtiin tiettäväksi, että katsausten väli tulee olemaan tämä kolme vuotta, ainakin jotkut arvelivat, että tahti on liian nopea tavoittaakseen tieteessä tapahtuvan merkittävän kehityksen. Näin varmasti onkin, ainakin useimmilla aloilla, jos puhutaan sisällöistä. Osaksi sen vuoksi tämänkertainen arvio puhuu enemmänkin tutkimuksen tekemisen edellytyksistä ja ympäristöistä kuin itse tieteen kehityksestä. Tieteen ja tutkimuksen toimintaympäristön arviointi osoittaa, että sekä yliopistoissa ja tutkimuslaitoksissa että tutkimuksen rahoitusjärjestelmissä ja rahoituksen suuntaamisessa on ehtinyt kolmen vuoden aikana tapahtua paljon.

Valtion omaisuuden myynnistä saatujen tulojen käyttö lisäpanostuksena tutkimusrahoitukseen yliopistojen (vähän), TEKESin (paljon) ja Suomen Akatemian (kohtuullisesti) kautta on lisännyt tutkimuksen volyymia huomattavasti, varsinkin kun samaan aikaan yksityinenkin sektori on lisännyt panostustaan tutkimukseen ja kehitykseen. Julkista rahoitusta on suunnattu yhä suuremmassa määrin aloille, joilla on mahdollista toisaalta tukea alkanutta uusteollista tuotantoa, sähkötekninen tuotanto etunenässä, toisaalta saada aikaan uusia tuotteistettavissa ja siten rahastettavissa olevia tutkimustuloksia, kuten biotieteet ja -teknologia. Mutta esimerkiksi Suomen Akatemiassa myös humanististen ja yhteiskuntatieteellisten alojen rahoitus on lisääntynyt – joskaan sen suhteellinen osuus rahoituksesta ei ole kasvanut.

Julkinen kuten yksityinenkin rahoitus kanavoituu tutkimukseen paitsi yliopistojen (erityisesti teknilliset yliopistot) myös yhä useammin erityisten yliopistojen ulkopuolelle syntyneiden tutkimuskeskusten kautta. Yliopistojen oman budjettirahoituksen pysähtyminen tai väheneminen nähdään ongelmaksi myös Tieteen tila ja taso -katsauksessa. Tästä huomautetaan sekä katsauksen yleisessä osassa että kaikkien toimikuntien raporteissa erikseen. Asiastahan on keskusteltu laajasti ja pitkään, joten perusasiat ovat kaikkien tiedossa. Jopa runsaasti ulkopuolista rahaa saavat alat kuten informaatioteknologia-ala on ollut huolestunut siitä, että yliopistojen huono rahatilanne johtaa perusopetuksen vähenemiseen tilanteessa, jossa sitä tarvittaisiin lisää. Sama koskee muutettavat muuttaen muitakin aloja, joiden perusrahoitus on supistunut tai supistumaan päin yliopistoissa.

Vähäinen perusrahoitus merkitsee nykyisen tulosrahoitusmallin aikana useilla aloilla myös absoluuttisesti tutkimusresurssien vähenemistä silloinkin kun ulkopuolelta saadaan tutkimusrahoitusta. Tätä eivät välttämättä ymmärrä ne, jotka ovat sitä mieltä, että ulkopuolinen raha korvaa perusresurssien puutteita. Ulkopuolisella rahoituksella palkattu tutkimushenkilökuntahan ei vastaa laitoksen tuloksen tekemisestä kuin pieneltä osalta. Monilla yliopiston laitoksilla vähäinen vakinainen opetus- ja tutkimushenkilökunta joutuu käyttämään myös tutkimusaikansa ja -kapasiteettinsa tuloksen tekemiseen, opetukseen, ohjaukseen, hallinnointiin, jotta maisterit ja tohtorit valmistuisivat ja laitoksella tehtäisiin edes jotakin tutkimusta. On jotenkin kummallista, että yliopiston professorit joutuvat jättämään tutkimuksen tekemisen kesälomille tai sen varaan, että voi olla satunnaisesti virkavapaana tutkimus- ja opetusvirastaan.

Tämä ei voi pitemmän päälle olla hyväksi opetuksen tasollekaan. Absurdeimmillaan tilanne voi olla sellainen, että laitoksen ainoan professorin ainoa mahdollisuus seurata oman tieteenalansa kehitystä voi olla ohjaussuhteessa väitöskirjantekijöihin, jotka välittävät uutta tietoa sekä lukemastaan kirjallisuudesta että tutkimusvierailuiltaan muiden

maiden yliopistoissa tai kongresseissa. Professorilla kun ei ole juuri aikaa lukea perusteellisesti muuta kuin opinnäytteitä, eikä ole aikaa – eikä laitoksella rahaakaan professorin matkoihin (ja mitäpä siellä kongressissa olisi sanottavaakaan ...). Väitöskirjan tekijä sen sijaan tutkii ja matkustaa ulkopuolisella rahoituksella.

Lääkkeeksi yliopistojen tutkimusresurssien kehittämiseen on ulkopuolisen rahan lisäksi esitetty monessa yhteydessä toiminnan tehostamista, yhteistyötä, isompia laitoksia, joissa useat nyt yksinään toimivat professorit tai muut virkatutkija/opettajat voisivat jakaa aikaansa ja resurssiaan keskenään, toiminnan keskittämistä ydinalueille ja toiminnan ”rönsyjen”, esimerkiksi erilaisten filiaalien lopettamista. Hyviä ideoita ja varmaan toimiviakin monissa tapauksissa, mutta ilman perusteellisia keskusteluja priorisoinneista tai yhteistyön relevanteista muodoista kehityksestä ja kehittämisestä tulee poukkoilevaa.

Niukkojen resurssien aikana on myös se vaara, että sulkeudutaan olemassa olevien rakenteiden ja alojen ympärille, mikä hidastaa uudenlaisten ratkaisujen tai tutkimusalojenkin kehitystä. Perusresurssien pitäisi olla sillä tasolla, että yliopiston laitokset ja oppiaineet pystyisivät hoitamaan perustehtävänsä, opetuksen ja tutkimuksen, kunnolla ja pelkäämättä jatkuvuuden puolesta. Sellaisessa tilanteessa on mahdollista myös kehittää toimintaa ja olla avoin uusille ideoille – vaikkapa monitieteisille hankkeille ja yhteistyölle pitkällekin yli tieteenala- tai tiedekuntarajojen. Ja sillä tavalla paranisivat myös mahdollisuudet kilpailla tarjolla olevasta tutkimusrahoituksesta.

Kirjoittaja on naistutkimuksen professori Helsingin yliopiston Kristiina-instituutissa sekä Suomen Akatemian Kulttuurin ja yhteiskunnan tutkimuksen toimikunnan puheenjohtaja.

